

سرمقاله

از «اسپو» تا هرمز؛

چرا ایران باید معماری صادرات انرژی خود را بازطراحی کند؟

جهانی به هرمز طراحی شده‌اند. در صورت گسترش این مسیرها، بخشی از مزیت ژئوپلیتیکی ایران در کنترل تنگه ممکن است به تدریج تضعیف شود. به همین دلیل، سیاست انرژی ایران نمی‌تواند صرفاً بر «کنترل هرمز» متمرکز بماند. تهران ناچار است هم‌زمان دو راهبرد موازی را دنبال کند: نخست، توسعه کریدورهای صادراتی جایگزین برای کاهش آسیب‌پذیری خود؛ و دوم، مدیریت و رصد دقیق پروژه‌های منطقه‌ای که با هدف دور زدن هرمز طراحی می‌شوند. برای مدیریت و رصد این پروژه ایران اقدامات متفاوتی از حمله نظامی تا اقدامات اقتصادی را میتوان پیشبینی کرد. بازار جهانی انرژی اکنون وارد دوره‌ای شده که در آن «انعطاف‌پذیری لجستیکی» به اندازه حجم ذخایر نفت و گاز اهمیت پیدا کرده است. در جهان جدید انرژی، کشوری برنده خواهد بود که بتواند حتی در شرایط جنگ، تحریم یا اختلال دریایی، جریان صادرات خود را حفظ کند. روسیه این واقعیت را با چرخش سریع به شرق اثبات کرد و اکنون ایران نیز در برابر همان آزمون تاریخی قرار گرفته است؛ آزمونی که پاسخ آن نه فقط در میدان نظامی، بلکه در طراحی هوشمندانه کریدورهای آینده انرژی تعیین خواهد شد. ♦

صادرات انرژی» است. همان‌طور که مسکو پیش از بحران اوکراین به تدریج زیرساخت‌های شرقی خود را توسعه داده بود، ایران نیز ناچار است از هم‌اکنون معماری جدیدی برای صادرات نفت، گاز و فرآورده‌های انرژی طراحی کند؛ معماری‌ای که صرفاً متکی به عبور نفتکش‌ها از خلیج فارس نباشد. در این میان، همسایگان شرقی ایران اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کنند، پاکستان، افغانستان و حتی مسیرهای متصل به آسیای مرکزی می‌توانند در آینده بخشی از کریدورهای جایگزین صادرات انرژی ایران باشند. اتصال میدپن و پالایشگاه‌های جنوبی ایران به شبکه‌های انتقال شرقی، توسعه خطوط لوله فرآورده، تقویت زیرساخت‌های ریلی انرژی‌محور و ایجاد هاب‌های ذخیره‌سازی در مناطق مرزی، می‌تواند بخشی از ریسک محاصره دریایی و فشار تحریم‌ها را کاهش دهد. هم‌زمان، ایران با یک چالش ژئوپلیتیکی دیگر نیز روبه‌روست؛ تلاش برخی بازیگران منطقه‌ای برای ایجاد مسیرهای جایگزین دورزننده تنگه هرمز. پروژه‌هایی مانند توسعه خطوط لوله عربستان به دریای سرخ، مسیرهای امارات به فجیره یا طرح‌های انتقال انرژی از جنوب خلیج فارس به مدیترانه، همگی با هدف کاهش وابستگی بازار

ساخت، صرفاً یک مسیر مکمل به نظر می‌رسید، اما در دوران جنگ به ستون فقرات صادرات نفت روسیه تبدیل شد. این خط لوله با ظرفیت حدود ۱.۶ میلیون بشکه در روز، نفت شرق سیبری را مستقیماً به چین و بازارهای آسیایی منتقل می‌کند. هم‌زمان، روسیه با توسعه صادرات دریایی به هند و استفاده از تخفیف‌های سنگین، موفق شد ساختار صادرات خود را بازآرایی کند. نتیجه این تغییر آن بود که چین و هند در سال ۲۰۲۳ حدود ۸۴ درصد صادرات نفت روسیه را جذب کردند؛ تغییری تاریخی در جغرافیای انرژی جهان. تجربه روسیه اکنون از منظر ژئوپلیتیکی برای ایران اهمیت ویژه‌ای پیدا کرده است. ایران در شرایطی قرار دارد که هم‌زمان با فشار تحریم‌ها، در مرکز یکی از حساس‌ترین گلوگاه‌های انرژی جهان نیز قرار گرفته است. کنترل راهبردی تنگه هرمز در شرایط جنگی، اگرچه به ایران اهرم مهم ژئوپلیتیکی می‌دهد، اما در عین حال یک واقعیت مهم را نیز آشکار می‌کند: اتکال بیش از حد صادرات انرژی به مسیرهای دریایی می‌تواند در شرایط تنش، به یک آسیب‌پذیری ساختاری تبدیل شود. در چنین فضایی، مهم‌ترین درس روسیه برای ایران، ضرورت «تنوع‌بخشی جغرافیایی به شبکه

♦ | جنگ اوکراین برای روسیه تنها یک بحران نظامی نبود؛ بلکه آزمونی برای بقای اقتصادی یک قدرت انرژی‌محور محسوب می‌شد. کشوری که طی چند دهه، بخش عمده زیرساخت صادرات نفت خود را بر بازار اروپا بنا کرده بود، ناگهان با بسته شدن مهم‌ترین مسیرهای فروش و تحریم شبکه مالی، کشتیرانی و بیمه مواجه شد. اما آنچه مانع فروپاشی صادرات نفت روسیه شد، صرفاً تخفیف‌های قیمتی یا ناوگان سایه نبود؛ بلکه وجود یک زیرساخت جایگزین در شرق آسیا بود که امکان چرخش سریع جریان نفت را فراهم کرد. تا پیش از جنگ، شریان‌های غربی مانند خط لوله «دروژبا» و شبکه خطوط لوله بالتیک، قلب صادرات انرژی روسیه به اروپا محسوب می‌شدند. اروپا برای دهه‌ها بزرگ‌ترین مشتری نفت روسیه بود و ساختار لجستیکی مسکو نیز بر همین مبنا شکل گرفته بود. اما با آغاز تحریم‌ها، صادرات نفت روسیه به اروپا از حدود ۲ میلیون بشکه در روز به کمتر از ۱۰۰ هزار بشکه سقوط کرد؛ افتی که در شرایط عادی می‌توانست اقتصاد روسیه را با شوک ارزی و مالی گسترده مواجه کند. در این نقطه، اهمیت خط لوله «اسپو» (ESPO) آشکار شد؛ پروژه‌ای که شاید در سال‌های ابتدایی

ژئوپلیتیک انرژی

هرمز و موازنه‌سازی با چین؛

تلاش تهران برای جلوگیری

از شکل‌گیری ائتلاف انرژی

علیه ایران

تحولات بازار جهانی انرژی

بازآرایی در معادلات انرژی؛ از تغییر مسیر پتروشیمی ایران تا فشار بر صادرات نفت منطقه

هم‌زمان در بازار جهانی نفت، «خاویر بلاس» تحلیلگر انرژی، اعلام کرده آمریکا برای حفظ سطح بالای صادرات نفت خود، روند آزادسازی ذخایر استراتژیک را تشدید کرده است. به گفته وی، تنها در هفته گذشته بیش از ۱.۲ میلیون بشکه در روز نفت از ذخایر راهبردی آمریکا وارد بازار شده؛ اقدامی که نشان‌دهنده فشار واشنگتن برای حفظ سهم صادراتی در بازار جهانی است.

در خلیج فارس نیز مؤسسه «کپلر» از توقف سه نفتکش حامل نفت عراق پس از عبور از کریدور هرمز خبر داده و تأکید کرده این رخداد بار دیگر اهمیت راهبردی مسیرهای تحت کنترل ایران را نمایان کرده است. به گفته این مؤسسه، حساسیت آمریکان نسبت به هزینه‌های ترانزیت و امنیت عبور نفتکش‌ها نشان می‌دهد نقش ایران در جریان انرژی منطقه همچنان تعیین‌کننده باقی مانده است.

در همین حال، بلومبرگ مدعی شده اسکله‌های صادراتی جزیره خارک برای چهارمین روز متوالی بدون عملیات بارگیری بوده‌اند؛ رخدادی که در صورت تداوم می‌تواند بر جریان صادرات نفت منطقه اثرگذار باشد.

تحولات اخیر در بازار جهانی انرژی، هم‌زمان با تشدید فشار بر مسیرهای صادراتی و محدودیت‌های گازی در پی حمله به پالایشگاه گازی پارس جنوبی، بار دیگر ضرورت بازنگری در ساختار صنعت پتروشیمی و امنیت جریان تجارت نفت در منطقه را برجسته کرده است.

کارشناسان صنعت انرژی معتقدند مدل توسعه گاز‌محور پتروشیمی ایران که طی دو دهه گذشته مبنای اصلی سرمایه‌گذاری‌ها بوده، در شرایط فعلی با محدودیت‌های جدی مواجه شده است. کاهش تراز گاز کشور در فصل زمستان طی سال‌های اخیر موجب شده برخی مجتمع‌های پتروشیمی در دوره اوج مصرف خانگی با کاهش خوراک یا توقف فعالیت روبه‌رو شوند.

در مقابل، ایران به ذخایر گسترده نفت و میعانات گازی دسترسی دارد؛ خوراکی که علاوه بر پایداری بیشتر، امکان تولید طیف متنوع‌تری از محصولات پتروشیمی با ارزش افزوده بالاتر را فراهم می‌کند. از این منظر، حرکت تدریجی صنعت پتروشیمی از مدل گاز‌محور به مایع‌محور، به عنوان یکی از گزینه‌های راهبردی برای کاهش آسیب‌پذیری صنعت و افزایش درآمد ارزی مطرح شده است.

خبرخوان

● مردم آمریکا زیر بار گرانی مواد غذایی

اکنون می‌بست: افزایش قیمت نفت پس از جنگ ایران، هزینه‌بسته‌بندی و حمل‌ونقل مواد غذایی را بالا برده. قیمت مواد اولیه پتروشیمی حدود ۴۰٪ رشد کرده و باتوجه به جابه‌جایی ۸۰ تا ۹۰٪ مواد غذایی با کامیون، هزینه‌رساندن کالا به فروشگاه‌ها شدیداً افزایش یافته.

● ۱۵.۶ میلیون بشکه نفت غیب‌شد

سازمان اطلاعات انرژی آمریکا: در آوریل حدود ۱۵.۶ میلیون بشکه در روز از عرضه نفت جهان از تولید خارج شده که نسبت به مارس، بیش از ۲ میلیون بشکه افزایش داشته. این اتفاق یکی از دلایل اصلی افزایش قیمت بنزین و گازوئیل در بازارهای جهانی است.

● سقوط تاریخی تولید نفت عربستان

بلومبرگ: تولید نفت عربستان قبل از جنگ رمضان حدود ۱۱ میلیون بشکه در روز بوده که در آوریل به ۶/۳ میلیون بشکه در روز رسید؛ پایین‌ترین سطح از ۱۹۹۰. این رقم نسبت به ماه قبل ۶۵۱ هزار بشکه در روز کاهش داشته و جنگ رمضان باعث شده تولید عربستان از فوریه تاکنون ۴۲٪ کاهش یابد.